

Møte i Austad historielag

på Austad grendehus 01.12.2022

«Juletreffester på Austadhalvøya»

Leder Arne Lervik åpnet møtet. Det var 49 deltagere på dette møtet. Først ut var styremedlem Rolf Øveland som fortalte litt om juletreffester generelt og i tidligere tider

Fest er noe nordmenn har vært gode på, både i vikingtida og ende lengre bak i historien. Ordet «fest» betyr egentlig ferie, hellig og ukrenkelig. I den romerske kalenderen var det 180 festdager og romerske tradisjoner om gjestebud ble spredd i Europa.

Juletreffesten er en norsk festtradisjon for barn og barnefamilier. Det er en videreføring av festtradisjonen for de voksne. Tradisjonen med juletreet kom i 1822. I Norge var det særlig prester og lærere innførte denne tradisjonen. Man møtte noe motstand fra religiøse, som sammenlignet med dansen rundt gullkalven.

Det ble holdt juletreffester i skolens regi rundt 1840 – da ble juletre-tradisjonen tatt med ut på landsbygda. Juletreffesten inneholdt gjerne juleleker, for eksempel bro bro brille, reven rasker over isen og lignende. Den røde julenissen vi kjenner i dag, kom inn på 1900-tallet og delte ut små gaver eller godterier, gjerne appelsin, rosiner eller fiken.

Romjul – ikke kjent i andre kristne kulturer enn den skandinaviske. Dermed følger også tradisjoner som julebukk og julespill. De tidligere julefestene (før juletreet) var for voksne. 28. desember var barnedagen, barnas festdag. Denne til minne om de uskyldige barna som ble drept av Herodes.

Det kunne være krevende å komme seg hjemmefra til skolen der juletreffesten foregikk midt på vinteren. Noen overnattet på skolehuset pga dette. Juletreffestene ble arrangert ved skoler, barnehager eller i foreldrenes bedrifter/arbeidsplasser. Det var ofte juletreffest på nyåret. Dette forsvant mer utover 80-tallet. Program på en typisk juletreffest var kakespising, sosialt samvær, enkel underholdning, selskapsleker for barna og julettregang. Avslutningsvis besøk av nissen, som delte ut gave til barna.

Så overtok styremedlem Åge Gabrielsen ordet og «panelet» som var invitert for å mimre om juletreffesten på sitt barndomssted. Fremme i panelet satt Arne Åmland, Roald Refstie, Tove Igland og Georg Igland. Målet var at vi skulle dekke juletreffester fra Korsamn i sør til Eiga i nord. Flere av dem hadde gjerne erfaring juletreffester på flere av skolehusene. Jard Stålesen fra Korshamn måtte dessverre melde avbud. Panelet fortalte og Åge styrte samtalen. Det kom også innspill og fortellinger fra salen. Her i referatet er det ikke nødvendigvis nevnt hvem som fortalte, men det de forteller er forsøkt dokumentert.

Heimly: Arne Åmland starter med å fortelle om juletreffest på Heimly. Det krevdes enorme forberedelser og arbeid før en juletreffest. Det var som regel mye snø som måtte skuffes vekk helt fra veien og opp til Heimly. Dette brukte vi flere dager på. Det måtte så fyres opp tre dager før festen.

Det var et dårlig isolert bygg og setene hadde begynt å bli litt varme etter tre dager med fyring. Alle måtte hjelpe til med å hente ved i kjelleren og mate ovnen dagene gjennom.

Vi pynta oss så himlande fint, jentene gjerne med sløyfe. Vi kledde av oss yttertøyet og yttersko på loftet. Det var en høytidsstund, minnes Arne.

Det var aldri juletefest på Austad skole da denne ble lagt til herredshuset. Men dette skjedde ikke mange ganger. Vi barna måtte lese fra juleheftet, det la en demper på hele festen for de utvalgte. Tove forteller at hun sto på en stol og leste fra juleheftet første året, og da var man skoleflink!

Man hadde ikke eget juletre, men lånte et privat. Til og med med elektriske lys. Det ble bare flytta tilbake til huset etterpå. Utdeling av småpakker, kakao ble servert. Poser med èn bolle og noe småsnask.

Birkeland skole: Det var ikke vei helt fra Nygård til Birkeland. Mange måtte gjerne gå et stykke for å komme til skolehuset på Birkeland, og det i all slags vintervær. Det nytta ikke med store sko rundt juletreet. Det lå derfor en haug med kalosjer som folk da gikk med. Damene hadde ei veske i handa med ekstra sko i, men mennene kunne ikke gå å bære på noe. Derfor ble det kalosjer.

Man måtte være kledd sånn noenlunde greit. Frakk og hatt, selv om du just så vidt var konfirmert. Yngre barn gikk med lue/varmere klær. Husker de som kjørte motorsykkel i minusgrader uten lue, bare med brylkrem. De var røde i kinnene da de kom frem.

Da vi ankom festen var det et stort juletre som var spikret fast i bjelken i taket. To ringer som gikk hver sin vei rundt treet. Julenissen dukka kanskje opp. Det ble delt ut appelsiner til de som ikke gikk på skolen, et annet år fikk nesten alle appelsiner.

Vi gikk hjem igjen til slutt. Koselig å gå på juletefest. Den ble arrangert av kretsen, på skolehuset. Her huskes det ingen opplesning, men fremføring av sketsjer og skuespill. Og tale. Lærer Sævik spilte trekkspill et år. De første bilene dukket opp etter hvert. Da noen kom i drosje til juletefest, ble det snakket om i månedsvi.

Holvik: Tove forteller at hun har vært på èn fest på Holvik. De spaserte fra Austad, både frem og tilbake, og det var det gøyeste med hele festen. Hun hadde finsko i veska. Man gikk opp på loftet med yttertøyet da vi ankom. Da vi kom til Høyland kom det flere til. Ei hadde fått et kjede med bilde av Elvis, det var jo så stort. Så mista ho halsbåndet, noe hun oppdaga det da de kom frem. Alle leita på vei hjem. De fant det jammen på vei hjem i måneskinnet. Festen var fin den, med mye folk. Åpning og andakt. Det fortelles at lederen ikke finne bibelen og papirene sine. Sa til slutt «Kå farken e Bibelen henne?»! Han fant den og det ble andakt.

Eiga: Georg Igland forteller at der var det Søndagsskolen som hadde juletefest. Han var selv med og hentet et juletre. På Eiga var det så voldsomt høyt under taket. Treet ble pynta og gjort fint. Pultene ble satt på loftet for å få plass til festen. Ei dame på 90 år fortalte at ho gikk på Bulæga skole, ikke langt fra Fleseland. Det var to ting vi gledet oss til, basarer og juletefest. Var juletefest under krigen også, med nedrullede gardiner. Lærere som var der sto i spissen. Det var kaldt, men det var en stor ovn som sto langt ut på gulvet. Med lange vedkubber fyrte de voldsomt. Det var kolossalt med folk og to ringer rundt juletreet. Søndagsskolen hadde program med at noen las opp noe.

Korshamn: Svein Olav Fredriksen forteller at det var «Ungdomsjuletfest» på Sælør. Men han vet bare om denne ene. Selve juletfesten var på kapellet. Den ene holdt frelsesarmeen. Kaffe ble servert, mat tok folk med selv.

Fiskerfesten ble også holdt i kapellet. Da ble det servert både mat og kaffe. Ungdommen fra «innlandet» kom også, de måtte ta sjøveien. Det ble en helt annen karakter på festen utover kvelden. De begynte å syng e egne sanger. «Så går vi rundt om en hel kasse øl. Så går vi rundt om en halv kasse øl. Så går vi rundt om en tom kasse øl». Fra talerstolen ble det sagt værvarel. Ølbøye og spritbøye ble beskrevet. Mye moro, alltid utskielser. Vi ble nokså hardbarka vi ute på øya, fremfor de i Alleen.

Fra salen: I Snartemo var det fest med andakt, alle måtte oppføre seg fint. Men da jeg kom til Korshamn var det annerledes: trekspill, ungene sang og sprang. Ungene var så ville at vi ikke hørte andakten. Det var et kultursjokk for meg.

Harald Storaker mimrer om sekstallet – da jentene kom i tyllkjole fra Amerika. Veldig stas å få vist de fram. Var samme tradisjon i Eiken. Andre juledag, fest i Eiken og tredje dag Finland og dagen etter på Byremo. Det at juletfestene i nærheten ble lagt på rad var vanlig, sånn at folk skulle få med seg flere. Det kunne gjenre bli intern konkurranse om å rekke flest mulig juletfester på 1 sesong. 8-10 fester var vanlig, omtalte rekord er 13 stk. Rekordholder fra Austad.

Det ble mindre aktuelt med juletfester på slutten av sekstallet. Det startet gjerne som en tradisjonell juletfest, men da arrangørforeningen gikk hjem for kvelden kunne festen utarte seg. Dette gjaldt flere av juletfestene på Austad-halvøya.

Det var et skille på når på kvelden det var. Jo lenger ut på kvelden det kom, jo galnere ble det. Alle fester begynte fint. Etter hvert gikk de litt eldre hjem, kanskje kom det andre til også ble det en annen type fest. Frelsesarmeen sluttet av sin fest og gikk klokken ti, også kunne vi fortsette festen etterpå. Noen ankom tidligst tre kvarter etter oppstart, for da var andakten ferdig. Vi får høre at det en gang på Heimly ble funnet en ølkapsel bak talerstolen etter en fest. Vi får høre om en gang folk gjemte brennevinsflaskene i brøytekanen. En kom løpende inn og ropte «Brøytebilen komme» og da sprang alle som hadde gjemt ei flaske ut for å hente den. Men sånn var det ikke på jordbrukskolen eller Alleen bedehus. Heller ikke i Dragedalen, Eiken eller Snartemo husker folk slike juletfester. Det fortelles også at juletfesten på Gitlevåg foregikk i rolige former, arrangert av Søndagsskolen.

Sverre Leksbø minnes en juletfest på Ballestad som tok litt av. Der ble det nemlig i 1964 slåsskamp. En taxi med fulle folk fra Vigelands «underverden» kom på juletfesten. En kar kom heldigvis til unnsetning og tok dem et tak. Jeg var selv 13 år og livredd og sprang hjem med en kamerat. På Ballestad var det ikke lys, men bare fyr i ovnen og levende lys på juletreet. Veldig risikabelt.

Odd Stenbråten forteller at under krigen hadde bare religiøse foreninger lov til å ha sammenkomster. Selv var på alt som foregikk på Heimly utenom nyttårsfesten. Det måtte man være konfirmert for å være med på. Den ble litt livlig på kvelden, spesielt med anleggsarbeiderne fra Hausvik. Vi reiste mye rundt på juletfestene, både lokalt og til Spangreid og Vigeland. I 1947 var jeg 13. Mange foreldre var redde for døtrene sine. Jeg måtte være med som anstand. Vi gikk til Epledalen og tok båt over Grønnsfjorden og labbet til Spangreid fra andre siden. Jeg satte meg oppe på loftet og kikket i luka ned på juletfestgangen. Der sovnet jeg og de lette etter meg da festen var over. Vi gikk også til Bjørnevåg. De som arrangerte var gode til å ha forskjellige dager slik at vi kunne gå 3-4 dager etter

hverandre. Var læreren som arrangerte. Kultursjefen på bygda var læreren. Under krigen var det ingen import, ikke frukt, ikke sjokolade. Jeg husker epler fra Røysa på juletefesten. Fra 1965 bodde jeg i Kristiansand, var på juletefester der til utpå 70-tallet.

Bervertning: Det vanlige var en kjempekjele med kaffe. Det huskes metallfat med små hvite poser med 2 halve rundstykker og et stykke julebrød. Men ungene blåste opp posene og smalt de. Så neste år klippet de hjørnene på posene. Etter hvert ble det hvite servietter. Maten kom etter andakten når det var tid for å være sosialt.

Dette med gutter og jenter. Juletefesten var jo en fin arena for å få litt kontakt med jentene. «Jeg drakk ikke, men kikka litt på jentene. Når ringen gikk rundt, så smøyg man seg inn med jenta man ville. Men tror du ikke det kom en annen kjekkas og snek seg inn i mellom!» Vi hadde ikke noen annen plass å få kontakt med det motsatte kjønn. Kurt Theissen forteller også en kjærlighetshistorie fra Holvik før 1920. Bestefaren kom heim som 30-åring og var ungkar. Satt med noen jenter i båten på vei til juletefest. Skrev brev med henne og kom hjem et halvt år senere og gifta seg.

Ådne Fardal Klev forteller om et sted der sto ovnen så langt ute at den ytterste ringen gikk mellom ovnen og veggen. Det var nok på Eiga er konklusjonen fra salen.

Grøtfeften som nå er tradisjonen på Austad grendehus er startet av grendelaget. Kanskje begynnelsen av 80-tallet. Fikk da melk av Helge Birkeland til grøten. Denne arrangeres nå vanligvis første søndag i advent, men det vanlige var at juletefestene var fra andre juledag og videre til 13. dag jul. Første juledag var så hellig at da kunne man ikke gjøre noe.

Annonser vist på møtet:

Heimly, Austad

Frelsesarmeen avh. jule-
fest fred. 29. ds. kl. 8. Kapt.
og fru Bang Hansen m. fl. Kaffe
serveres, mat medtas. Aftentr.
Entré kr. 0,75. Velkommen.

Austad

Juletreffesten ikveld blir på
Herredshuset.

Juletreffest

på Holvik bedehus 2. juledag
kl. 18,—.

Korshavn kapell

(Frelsesarméen)

Juletreffest lørdag 8. ds. kl.
19. Kaptein Vinje taler. Ta
mat med. Kaffe serveres. Ut-
lodning. Alle velkommen!

Heimly

Frelsesarméen har jule-
fest søndag 9. jan kl. 18. Fru
kaptein Vinje taler. Ta mat
med. Kaffe serveres. Utlod-
ning. Alle velkommen!

Korshamn

Juletreffest v/Frelses-
armeen fredag kl. 18 i ka-
pellet.

Ta med mat, kaffe ser-
veres. Entre.

Velkommen.